

Управління культури і туризму
Вінницької облдержадміністрації
Центр соціокультурного проектування
Міжнародного товариства прав людини
Відділ культури і туризму
Барської райдержадміністрації,
Барська районна рада

Барський районний історичний музей Путівник

Бар – 2014

УДК 79.1(4 Укр. – 4 Він)

ББК 19

Автор-укладач Олексій Бакалець
Фотозйомка Олексія Бакальця, Євгена Меснянкіна
Консультант Наталія Коваль
Редактор Михайло Корчинський
Коректор Роман Григор`єв

Б19 Бакалець О. А. Барський районний історичний музей. Путівник.
– Вінниця: видавництво «Діло», 2014. – 3 іл.48 с.

У Барському районному історичному музеї зібрані речові, писемні, етнографічні пам`ятки Барської землі Поділля, які відображають історію та культуру краю за 8 тисяч років. Музей містить 10 основних експозицій, у яких відображена історія Барського краю, її видатних земляків, героїчні та трагічні сторінки життя і боротьби барчан.

Путівник виданий за сприяння Міжнародного Валютного Фонду «Відродження», заступника директора ТОВ «Інкор», члена Барського земляцтва, мецената Мацюка Бориса Петровича

УДК 79.1(4 Укр. – 4 Він)

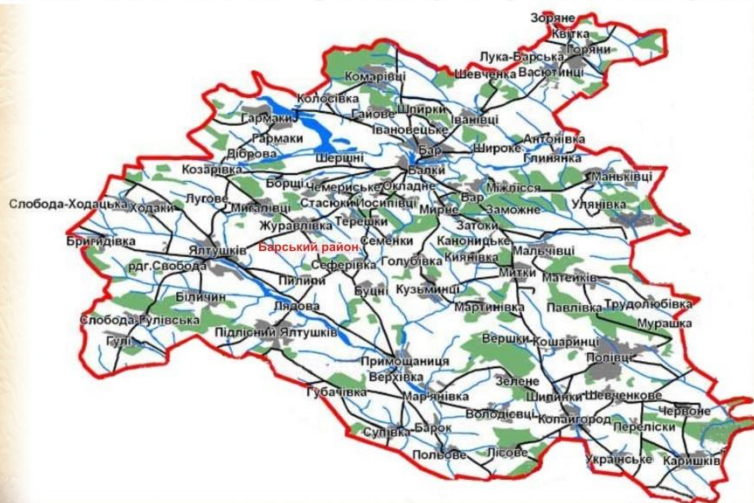

ГЕРБ БАРСЬКОГО РАЙОНУ

ПРАПОР БАРСЬКОГО РАЙОНУ

КАРТА БАРСЬКОГО РАЙОНУ

«Бар – яблунева гілка Поділля»... Так ніжно наш прекрасний край називають барчани і наші гості. Міста, села, як і люди, мають своє неповторне обличчя, свої особливі риси, свою неповторну історію, своїх героїв-земляків, свій менталітет і традиції. Такою є наша Барська земля Поділля, історія якої за 8 тисяч років відтворена у фондах та експозиціях Барського районного історичного музею.

У 1981 р. у приміщенні колишнього міського двокласного училища (1868р.) був створений краєзнавчий музей. Його ініціаторами та засновниками були історики, краєзнавці, представники громадськості Бара і району – І. Д. Барладин (перший директор у 1981-1984 рр.), Г. Р. Волкова, І. С. Гулеватий, М. П. Йолтуховський, М. І. Цикал.

У музеї зберігалася оригінальна колекція зразків археологічних пам'яток краю, старовинної зброї, гончарного посуду, писемних джерел.

У травні 1985 р. на базі краєзнавчого музею в приміщенні ПТУ № 8, за ініціативи ветерана Великої Вітчизняної війни, викладача суспільних дисциплін училища Бориса Васильовича Любуні, створений музей революційної, бойової і трудової слави, який поповнився тисячами нових експонатів, зокрема зразками зброї періодів Київської Русі, Литовсько-польської доби, Першої та Другої світових воєн, сотнями книг, документів.

У 1991 р. за активну науково-пошукову, патріотичну, просвітницьку роботу серед молоді та населення Барського району постановою Колегії Міністерства культури України музею присвоєно звання «Народний». Із 2001 р. до сьогоднішнього часу директором музею є Коваль Наталія Олександрівна.

В 2001 році назву установи змінено на «Музей історії м. Бара», а з 2010 р. рішенням сесії районної ради він перейменований на Барський районний історичний музей і

Відзначення 70-річчя визволення Барського району від німецько-фашистських загарбників в музеї

історичний музей і переведений із приміщення Барського будівельного ліцею до районного кінотеатру імені Т.Г. Шевченка.

Після ремонту приміщення та реекспозиції у 2013 р., Барський районний історичний музей був представлений відвідувачам. З 1 липня 2013 р., з метою посилення науково-

пошукової роботи, рішенням сесії Барської районної ради введена посада наукового співробітника музею (к. і. н., доцент О.А. Бакалець).

Сьогодні музейна колекція нараховує близько 8,5 тис. експонатів. Експозиція розміщена у великій залі в формі прямокутника, побудована за історико-хронологічним та тематичним принципами.

Артефакти, зібрані на території Барського району та в його околицях, охоплюють великий історичний відрізок часу – близько 8 тисяч років, тобто період від перших поселень людей на території краю епохи неоліту (VI – V тисячоліття до н.е.) до сьогодення.

Кращі зразки основного та додаткового фондів музею розміщені у 10 основних та 11 додаткових тематичних експозиціях:

1. *Археологічні пам'ятки Барського краю (VI–II тис. до н.е. - V ст. н.е.);*
2. *Наш край за часів Київської Русі та Галицько-Волинської держави (IX - XIII ст.);*
3. *Рів (Бар) за Литовсько-польської доби (XIV – перша половина XVII ст.)*
4. *Наш край в період козаччини та національно-визвольної революції 1648-1676 рр.*
5. *Наш край в складі Могилівського повіту (кінець XVIII ст. - на початку XX ст.)*
6. *В роки національно-демократичної революції 1917-1920 рр.*
7. *Голодомор на Поділлі та в Барському районі*
8. *Барщина в роки Другої світової війни (1939-1945 р.)*
9. *Наш край в 1946-1991 рр.*
10. *Розвиток Барського краю в роки незалежності України.*

Перша експозиційна колекція «Археологічні пам'ятки Барського краю (VI тис. р. до н.е. – VI ст. н.е.)» представлена сотнями артефактів доби Буго-Дністровського неоліту, енеоліту (мідно-кам'яного віку), епохи бронзи, скіфської, черняхівської та вельбарської культур.

Пам'ятки матеріальної культури, які залишилися від стародавніх народів, що населяли територію Барської землі Поділля, є важливими історичними джерелами, з допомогою яких вдається об'єктивно дослідити найважливіші етапи становлення і розвитку людської цивілізації на теренах України та нашого краю зокрема.

Територія Барського району багата археологічними пам'ятками VI тис. до н.е. – VIII ст. н.е. Вагомий внесок у дослідженні археологічних пам'яток Барщини зробили відомі подільські археологи: Є. Сіцінський, В. Загоруйко, В. Прилипка, П. Хавлюк, І. Заєць, Д. Гопак, С. Рижов, Б. Лобай,

Експозиція Барського районного історичного музею, присвячена пам'яткам неоліту (VI–V тис. до н.е.) та енеоліту (IV – III тис. до н.е.), виявленим на території краю

Б. Магомедов, В. Косаківський, В. Шумова, В. Восколуп, Л. Виногородська. Матеріали про результати їх досліджень представлені в музеї.

У нашому краї зафіксовано понад 40 поселень давніх людей - кургани та 6 поселень доби Буго-Дністровського неоліту (VI-V тис. до н.е.), виявлені поблизу сіл Кошаринці, Кузьминці, Міжлісся, Мальчівці, Верешки, Мартинівка, 13 – трипільських поселень доби енеоліту (IV-III тис. до н.е.) (с. Ялтушків I,II,III, Бригідівка, Маньківці, Комарівці, Ходаки, Войнашівка, Пилипи, Польове, Гайове, Колосіївка, східна околиця м. Бара), 5 - доби бронзи (II-I тис. до н.е.) (с. Васютинці, Семенки, Сеферівка, Чемериси-Барські, м. Бар), 6 поселень і 4 кургани доскіфського (VIII-VII ст. до н.е.) та 6 курганів скіфського періоду (VII-III ст. до н.е.) (села Комарівці, Колосіївка, Гайове, Українське, Іванівці, Верхівка, Широке, західна частина м. Бара).

У 2011-2013 рр. до фондів Барського районного історичного музею надійшли десятки нових археологічних пам'яток: кам'яні, срібні, бронзові, мідні, латунні та залізні предмети, римські монети, фібули. Серед речових пам'яток домінують кремінні знаряддя праці - ножі, сокири, рубила, скребки, зернотерки, серпи періоду неоліту (VI –V тис. до н.е.), шліфовані сокири, молотки з отворами, зубила, серпи, мотики, фрагменти ліпного посуду оранжевого кольору та жіночих статуєток часу трипільської культури (IV-III тис. до н.е.). Частина з них знайдена випадково, інші – передані до музею професійними археологами та краєзнавцями.

Неоціненний внесок у дослідження нашого краю на поч. 80-х рр. ХХ ст. зробив С.М. Рижов, опублікувавши у своїй праці дослідження чотирьох трипільських поселень по р. Лядовій. Автор подає докладний опис місця розташування поселень, закладених розкопів та знайдених матеріалів, вміщена також інформація про датування пам'яток. Професор І. І. Заєць у праці

Кам'яна ритуальна фігурка із отвором всередині та збоку доби Буго-Дністровського енеоліту (VI-V тис. до н.е.) із с. Верешки

Кам'яні знаряддя праці та гончарні вироби трипільської культури

Скіфські кургани IV – III ст. до н.е. біля с. Гайове та між с. Комарівці Барського району і с. Волковинці Деражнянського району Хмельницької області

«Трипільська культура на Поділлі» (2001р.) описав п'ять пам'яток трипільської культури з території Барського району.

В експозиції музею скіфська культура VII - III ст. до н.е. представлена світлинами із зображеннями найцінніших пам'яток, виявлених на території України, а також серією курганів, зафіксованих археологами в різні часи на території Барського району.

В експозиції музею наявні численні знахідки поліетнічних поселень, які відносяться до черняхівської та вельбарської (германської) культур II -V ст. н.е. Вони були виявлені вздовж р. Мощаниця, Рів, Лядова та їх приток, поблизу сіл Митки (урочище «Золоті ключі»), Гармаки, Гайове, урочище «Барське», Маньківці, Ялтушків, Сеферівка, Верхівка, Кузьминці, Гулі, м. Бар (район Капцанівки).

Римські монети II –III ст.

Фрагменти гончарних виробів і прясельця

Металеві вироби із черняхівських поселень, виявлених на території Барцини

Залізні наконечники для стріл та списа із черняхівського поселення «Золотий ключ»

Бронзові фібули, виявлені в урочищі «Золоті ключі» поблизу с. Миток Барського району

Скарб бронзових фібул III ст. н. е. 2014 р. із с. Ялушків

Жіночі бронзові наручні прикраси

Ранні слов'янські поселення черняхівської доби, продемонстровані залишками залізних наконечників для стріл, списів, сокирою із своєрідним ритуальним орнаментом, ножами, предметами побуту, кінської зброї, бронзовими пряжками, наручними прикрасами, залізними, бронзовими і срібними фібулами, мідними та латунними гудзиками, кільцями різних

Експозиція Барського районного музею, присвячена скіфській добі, черняхівській та вельбарській культурам

діаметрів, дзвіночками, фрагментами гончарних виробів (ліпний посуд, прясельця).

У музеї представлені готи - германські племена, які проживали на південних українських теренах у II - IV ст. н.е., залізними виробами, ножами із характерною горбатою спинкою, бронзовими і залізними фібулами, фрагментами глиняного ліпного (жовто-оранжевого кольору), завезеного із Північного Причорномор'я і Римської імперії гончарного посуду сірого та оранжевого кольорів. Ці речі виявлені в кінці 90-х р. XX ст. на трьох готських поселеннях між селами Гайове та Гармаки Барського району, передані для музею археологами П. Хавлюком та В. Восколупом.

Пам'ятки археології, виявлені в різні часи на території Барської землі Поділля, яскраво свідчать про те, що цей благодатний край здавна був заселений людьми. Численні фрагменти гончарних виробів є свідками наймасовішого промислу місцевого населення - виготовлення ліпного столового і кухонного посуду. Наявність тут гончарного іноземного посуду, виготовленого на гончарному крузі, та римські срібні, мідні і латунні монети (денарії, сестерції, асси), свідчать про активний товарний обмін місцевого населення із візантійськими містами Північного Причорномор'я та Римською імперією.

Основним заняттям населення було землеробство і скотарство.

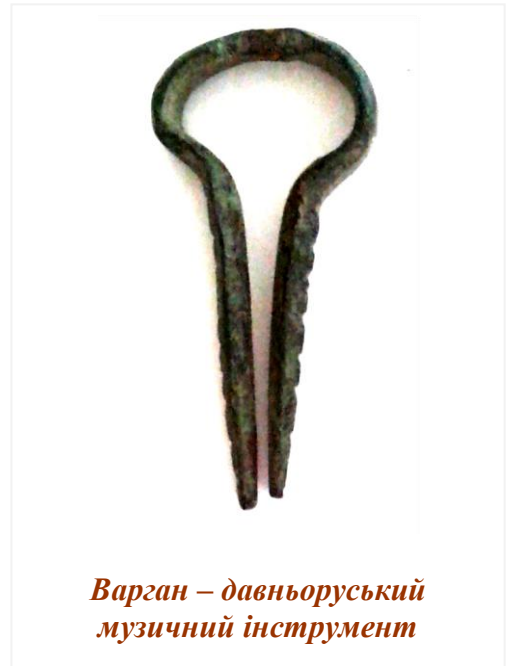
Про розвиток тваринництва у місцевих жителів свідчать знахідки археологами кісток великої рогатої худоби, свиней, кіз, овець, рідше коней. Наявність десятків срібних, бронзових, мідних, латунних та залізних прикрас в поліетнічних поселеннях II-V ст. н.е., виявлених поблизу сіл Митки, Кузьминці, Гулі, Верхівка, Гайове, Гармаки, Бар, яскраво свідчать про наявність у нашому краї вмілих ковалів та ювелірів.

Ритуальна сокира-колун зі своєрідним орнаментом із черняхівського поселення IV- V ст. н.е.

Скарб Свинцевих та бронзових прикрас із поселення слов'янських племен V–VIII ст.

Варган – давньоруський музичний інструмент

Експозиція № 2 музею «Наш край за часу Київської Русі та Галицько-Волинської держави» розповідає відвідувачам про причини, основні етапи становлення, розвитку та занепаду Київської Русі як сильної європейської держави, про специфіку життя, побуту, культури місцевих давньоруських племен уличів, тиверців, дулібів у VIII – XI ст.

Експозиція «Наш край за часів Київської Русі та Галицько-Волинської держави (IX - XIII ст.)»

Серед експонатів цього періоду відвідувачів Барського районного історичного музею приваблює скарб з оригінальних прикрас із бронзи та свинцю поселення слов'янських племен VIII – X ст. – підвіски, сережки, шпилька, фібула, круглі ажурні накладки для ремінця, дзвіночок. Підвіски виготовлені майстром у вигляді «лунниць» і зірок з допомогою складної техніки лиття та зерні. Про зародження музичного мистецтва у давніх слов'ян свідчить давньоруський музичний інструмент - варган.

Про вмілих ковалів та зброярів у музейній експозиції свідчать: залізні цвяхи, наконечники списа, стріл, бойова сокира, кінські підкови, шпори руських воїнів з укріпленого давньослов'янського поселення X - XI ст., виявленого археологами на правому березі р. Рів поблизу Бара.

У 2013 р. музей поповнився 15 металевими предметами IX-X ст. хазарського воїна (у скарбі, виявленому поблизу с. Митки Барського району, були знайдені 3 залізні підкови, 2 вудила, наконечник бойового списа, кінська зброя, кільця, люшня для колеса).

Про перебування Болохівської землі в складі Галицько-Волинської держави та Золотої Орди свідчать 3 кам'яних ядра для металевих машин та карта населених пунктів Пониззя і Болохівської землі у XII-XIII ст. Про торговельні зв'язки краю із Візантією та Золотою ордою переконують

Мідні фоліс та пул Візантійської імперії X ст.

відвідувачів мідні фоліси і пули Візантійської імперії та мідні золотоординські монети, срібні празькі гроші XIV ст., знайдені на околиці с. Лука-Барська нашого району.

Мідний пул Золотої Орди 60-80-х років XIV ст.

Експозиція № 3 «Наш край у Литовсько-польську добу» охоплює період історії Барщини від виникнення у 1401 р. м. Рів на правому березі р. Рів та Ровського (Барського) староства до офіційного включення його у склад Речі Посполитої у 1569 р. Грамота литовського князя Свидригайла, яку відносять до 1401 р., згадує вже власника замку – Альберта Ровського.

«Подільський полугрошик» кінця XIV ст. із фондів Барського історичного музею

М. Грушевський у магістерській дисертації «Барське староство. Історичні нариси XV–XVIII ст.» (1894 р.) пише, що «вже у 1405 р. Рів був населеним містом, так що заселення його слід віднести до попереднього часу, може бути – до часу докорятовічського». Вчений мовить про часи правління в Подільському

князівстві (столиця - м. Смотрич) удільного князя Костянтина Каріатовича (1380–1391), який карбував срібні «подільські полугрошики» із зображенням Георгія Зміборця та з написом: «Монета Костянтина – князя, дідича та

Пагорб у Чемерисах- Барських, де у XV - XVI ст. стояла дерев`яна Рівська фортеця

господаря Поділля».

Згадується місто Рів у грамотах 1425 р. (до 2001 р. це була енциклопедична дата заснування міста), 1435 р. та 1443 р. У грамоті короля Владислава III від 1435 р. є запис про надання Георгію Кунцовичу поселення Рів, а за 1443 р. знаходимо повідомлення, що Рів переходить у володіння Стогнева Рея із Шумська.

Характерною рисою устрою Великого князівства Литовського був тісний зв'язок землеволодіння з військовою службою. Тому і військові сили, і матеріальні засоби перебували під повним контролем великого князя. Він мав (особливо Вітовт) необмежену владу, а удільні князі були лише дорадниками, а не співправителями, і виконували його розпорядження.

У музейній експозиції розповідається про зміцнення оборони південних рубежів держави литовськими князями, які залучали місцеву служилу шляхту. Так, за свідченням Михайла Грушевського, у Подільському князівстві протягом цього часу існувало чимало острівків непривілейованої (служилої) шляхти, порівняно значне число якої було зосереджене в Ровському (пізніше у XVI ст. – Барському) старостві. Проживала вона тут у селах – “околицях”, в одних із яких складала переважну, а в інших – меншу частину населення.

Одним із важливих джерел її формування були місцеві землевласники “допольської” доби Поділля, яким після 1434 р. вдалося шляхом отримання королівських

Експозиція «Наш край у Литовсько-польську добу»

привілеїв легалізувати свої маєтки як шляхетські. На відміну від інших українських земель, Ровське староство потрапляє під владу Польського королівства ще у 1449 р.

На думку М. Грушевського, який прослідкував генеалогію понад трьох десятків барських шляхетських родів, “барське непривілейоване шляхетство склалося із представників різних суспільних класів”. Багато із них походили із селян-слуг (бояр), що відбували військову, сторожову і кур’єрську службу.

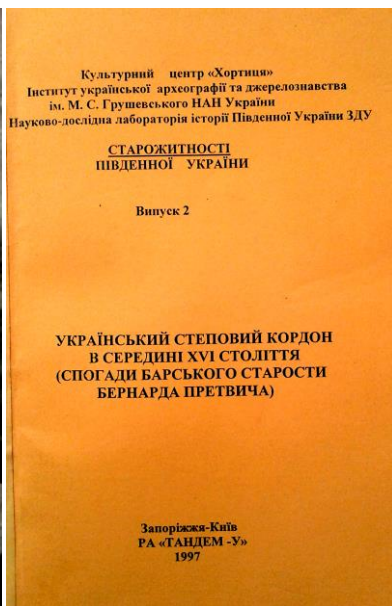

Бона Сфорца (1494-1557) – дружина короля Сигізмунда Старого, засновниця м. Бара

Герб Бара 1540 р. з ім'ям Б.Сфорца

У 1537–1540 рр. сталися важливі історичні зміни в житті рівчан. 1537 р. Бона Сфорца, дружина польського короля Сигізмунда I (1506–1548), дочка міланського герцога Джованні Сфорци, розпочала нову колонізацію Рівщини. Вона викупила, за свідченням М. Грушевського, на сеймі 3 червня 1537 р. у подільського воєводи Станіслава Одровонжа міста Рів та Ялтушків із

«Мемуари» і портрети Бернарда Претвича

приналежними селами за 2337 злотих і 80 угорських флоринів.

Будівництво нової фортеці на лівому березі р. Рів, перейменування Рову на Бар, заселення й освоєння спустошених татарами земель, одержання містом

Мідні монети Золотої Орди кінця XIV ст. та срібні монети XV-XVI ст. Кримського ханства династії Гіреїв

магдебурзького права в 1540 р. – події, які так чи інакше впливали на подальший розвиток та історію Барського краю. У 1538 р. місто стає центром староства, яким залишається до кінця XVIII ст. Враховуючи постійні набіги на староство кримських татар, барський староста Бернард Претвич (1540-1552) за наказом Бони Сфорци організував оборону Барського замку, земель староства, на власні кошти створив кінний загін із 500 козаків.

У експозиції музею демонструється портрет Бернарда Претвича, його

біографія, копія «Мемуарів» легендарного старости, «Мура краю Подільського», якого українці увіковічили в приказці «За пана Претвіца вольна от татар граница».

За свідченням М. Грушевського, Барське староство висилало воїнів для сторожової служби на два шляхи – Кучманський (Татарський), який проходив через середину староства, та Чорний, який проходив через північно-західні околиці Барського староства. Сторожову службу відбували шляхтичі по черзі, всякий раз “нарежались по четьре человека конных на две недели на каждый

Картини «Барська фортеця» (2012 р.) та «Присяга Б. Претвича польському королю Сигізмунду I»(2013 р.) барського художника Руслана Корженюка

*Ігор Волковинський – один із найвищих людей світу,
нащадок православного шляхетського роду Волковинських
(народився в Барі сьогодні проживає у США)*

шлях”. Рахуючи те, що за переписом 1552 р. шляхтичів, які були спроможні виконувати службу, в старостві близько 70, то не важко підрахувати, що кожний шляхтич за рік повинен був відбувати 3 черги, тобто шість тижнів. Траплялися випадки, коли шляхтич приймав на свій «грунт» сторонню людину, щоб та допомагала йому відбувати важкі повинності (за 24 – 30 злотих). У магістерській дисертації «Барське староство. Історичні нариси XV–XVIII ст.», яка представлена в експозиції історичного музею, М. Грушевський описує 33 роди околичної шляхти, про які джерела згадують ще у першій половині XV ст.: Карачів (Карачевських), Буцнів, Козловських, Ляшовських, Кунатовських, Гальчинських, Митків (Митковських), Єлтуховських (Йолтуховських), Радієвських, Волковинських, Галузичів (Галузінських), Неводів, Поповських, Карачинських, Лосковських, Звенигородських, Голодьків, Маличовських, Морозовських, Ярмолинських, Кудієвських, Козярівських, Міхоловських, Петрановських, Васютинських, Коростовських, Лопатинських, Баранівських, Орлінських, П’ятигорок, Войновичів, Бучнов’ят (Бурковських), Петрановських. Значна частина їх нащадків проживає в Барі, Україні, за кордоном.

Економічний розвиток українських земель у складі Великого князівства Литовського та Польщі був досить інтенсивним. Традиційними галузями землеробства були – зернове, городництво, садівництво, виноградарство (у південних регіонах), скотарство – свинарство, вирощення дрібної та великої рогатої худоби, птиці. З виникненням міст (Бар, Ялтушків, Копайгород, Деражня) як центрів оборони, ремесел і торгівлі, у цей час інтенсивно розвиваються різноманітні ремісничі професії, внутрішня і зовнішня торгівля, яка проходила на багатолюдних міських ринках, ярмарках та базарах. Також розвивалися такі традиційні промисли, як мисливство, рибальство, бджільництво, збирання ягід та грибів.

Бона Сфорца, яка у 1636 р. побудувала Кременецьку фортецю, у 1537 р. викупила місто Рів у Станіслава Одровонджа і наказала старості Войцеху

Старжеховському побудувати новий замок на лівому березі р. Рів. У 1540 р. будівництво замку було завершено. На подвійних дерев'яних стінах було розміщено 5 башт, 4 – по боках, п'ята із воротами і часовнею - захищала переїзд через річку Рів. Над входними дверима було прикріплено мідну дошку із зображенням герба Бони і латинськими буквами «B.S.» та написом: «Бона Сфорца Арагонська, королева Польщі, велика княгиня Литовська, принцеса Барійська».

Весною 1638 р. вона викупляє Кариченці у Кричевських, у братів Ярмолінських вимінює с. Гармаки на Напільні Лосківці, восени придбано с. Попівці біля м. Летичева на Бузі. Взамін йому дані Пустині Кудинка і Кащуківці. М. Грушевський наводить ще факт про те, що королева обміняла с. Маніковці (сучасне с. Маньківці), яке належало Яну Сергу, на с. Гусятин і Котківці, але, очевидно, не без допомоги короля Сигізмунда I. в 1540 р. Видача грамоти Бони на ці барські помістя в 1545 р. завершила зусилля по збиранню і формуванню цих володінь. Документи засвідчують, що загальна сума, витрачена на викуп помість, визначена у 3817 злотих, 80 угорських флоринів.

Велике значення для подальшого швидкого економічного розвитку Барського староства мало рішення Бони про будівництво нової фортеці та міста Бар. У кінці 1537 р. була видана грамота жителям міста на 20-річну пільгу від коронних і старостинських податків і обіцяно дарування німецького магдебурзького права.

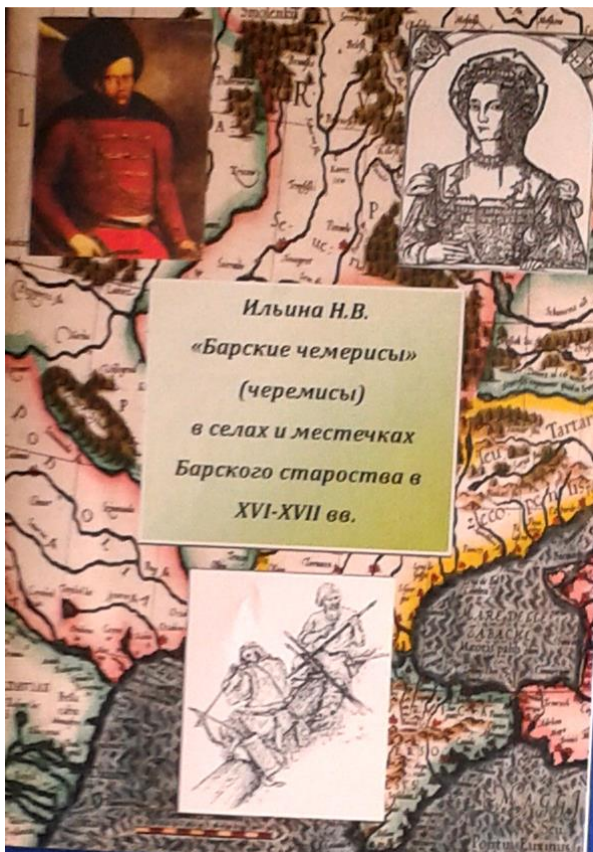
Цим правом у XV – XVIII ст. користувалися 52 міст і містечок

Карта південно-східного Поділля XV–XVIII ст. із нанесеними кордонами та володіннями Барського староства

Кам'яні ядра і кулі для гармат та мушкетів XVI ст.

Праця Ільїної М. В. «Барські чемериси(черемиси)в селах і містечках Барського староства в XV–XVII ст.»

Поділля, в тому числі Бар (1540 р.), Ялтушків (1548 р.), Копайгород (1624 р.), Деражня (1614 р.)

За переписом 1565 р., поляки складали 1/3 населення Бара, серед яких переважали торговці, ремісники і шляхтичі. Руський (український) Бар мав населення чисто землеробське. Так, за свідченням М. Грушевського, „ із 124 будинків Руського Бара лише 18 не орали полів”. В Горному Барі на горбистому березі р. Рів жили переселенці з Волги – чемериси, які охороняли місто і отримували по 200 злотих на сукно, вони мали право без податку заводити пасіки і засівати вільні поля.

По закінченню королівських пільг жителі всіх трьох міст платили щорічно 15 грошів

чиншу, відбували військову службу при місцевому старості, підтримували греблю на замковому ставку, за що користувалися правом ловити для себе рибу, крім того, жителі Польського Бара зобов'язувалися вибудувати і утримувати міст через став, з правом збирати мостове на користь міста.

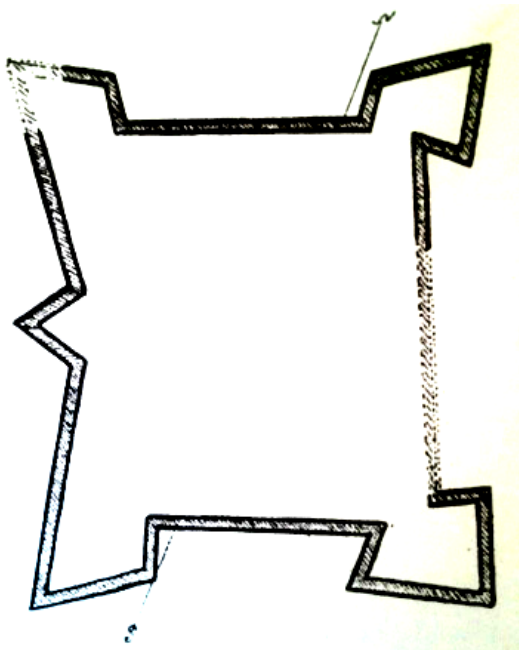
Жителі Руського Бара платили медовий податок із своїх пасік і по 3 чвертки вівса. Жителі Гірського Бара – по чвертці вівса з диму, „поволовщину” (6 волів раз у 3 роки із усього міста) і відбували три дні польових робіт на замкових фільварках, пізніше – медову десятину. М. С. Грушевський на документальному матеріалі доводить привілейоване становище Польського Бара. В люстрації 1570 р. в Барі проживало 486 сімей, із яких - 328 тяглих, на чиншу – 20, слуг - 28, на волі – 104, убогих – 6 .

Експозиція музею також розповідає про перші духовні святині краю. Близько 1555 р. в с. Семенки Барського староства православні монахи заснували Петро-Павлівський монастир на чолі із священиком Четвертинським.

Півгриш 1562 р. Сигізмунда II Августа (1548-1572)

У 1591-1594 рр. на Поділлі вибухнуло селянсько-козацьке повстання проти свавілля польської шляхти під проводом Северина Наливайка, Шаули та Григорія Лободи, у якому активну участь взяло населення нашого краю.

План Барської фортеці Г. Боплана

Залишки фортеці

На початку XVII ст. місто Бар було резиденцією коронних гетьманів – Станіслава Жолкевського, Станіслава Конецпольського, який запросив у 30-х роках для будівництва нової кам'яної фортеці французького фортифікатора, автора історико-географічного «Опису України» Гійома де Боплана. В експозиції музею демонструються світлини із зображенням плану та стін барської фортеці.

Експозиція музею № 4 «Наш край у період козаччини та національно-визвольної революції 1648-1676 рр.» розповідає про буремні сторінки національно-визвольної війни українців під проводом гетьмана Б. Хмельницького (1648-1657) проти Речі Посполитої, про формування Барського полку на чолі із полковником Іваном Кошкою (Олександренком), про тижневу облогу та взяття Барської фортеці влітку 1648 р. козаками на чолі із полковником Максимом Кривоносом. 24 липня 1648 р. він оголосив під Баром грамоту : «Не слухайте панів, не слухайте більш урядників, а приходьте всі до мене. Ваші батьки не знали ніяких панських законів на цих, политах вашою кров'ю полях. І ви ніколи не знайдете кращого засобу визволитися, якщо тепер із зброєю в

руках не скинете панське ярмо і не здобудете свободи кров'ю своєю». В експозиції наявний опис облоги і взяття Барської фортеці невідомим автором «Історії русів», кольорова світлина із зображенням копії портрета Б. Хмельницького роботи В. Гондіуса середини XVII ст., родинний герб та символи гетьманської влади: бунчук і булава. Окрема сторінка в музеї

присвячена історії Барського полку 1648-1649 рр., наведено список Барської (Олександрівської) сотні Брацлавського полку за реєстром 1649 р.: Барський Марко, Богуславський Олексій, Браславець Іван, Галузінські Василь, Іван, Василь, Гусинський Андрій, Зеленський Гаврило, Кобилецький Михайло, Козинський Климко, Куцький Андрушко, Лобода Дем'ян, Макаровський Василь, Малцовський Панас, Махновський Федько, Михайлівський Костик, Мармуленко Северин, Наливайко Іван, Скрипка Іван, Скупський Дашко, Уманський Іван, Четвертенський Іван.

*Портрет та родовий герб гетьмана
Б. Хмельницького*

У роки Гетьманщини Бар та староство декілька разів переходили з рук у руки. Так, у 1649 р. загони полковника Івана Сірка розгромили польські війська біля Бара, а загони полковника Данила Нечая – біля сіл Матейкова і Миток. У 1649-1655 рр. Б. Хмельницький неодноразово обирав своєю резиденцією м. Бар, де було написано ряд гетьманських універсалів.

Велику цінність експозиції складають бойовий кремінний пістоль першої половини XVII ст., знайдений у 2013 р. в с. Гармаки Барського району, залізні чекан і сокира, свинцеві кулі, козацькі глиняні люльки та кресало, бронзова пряжка із зображенням лева, олов'яні та дерев'яні тарелі із скарбу посуду, знайденого у 1992 р. поблизу католицького монастиря, дві дерев'яні кружки,

мідна кружка та два глиняних глечики місцевих гончарів другої половини XVII ст.

Окремі сторінки в експозиції присвячені гетьману та барському старості 1658–1664 рр. Івану Виговському, уродженцю Бара - полковнику Данилу Нечая. Український гетьман Іван Виговський (1657-1659) виконував обов'язки барського старости, сприяв розвитку торгівлі, ремесел та сільського господарства в нашому краї. В експозиції музею розміщено портрет, біографічні дані, родовий герб старости, а також дві козацькі люльки білого кольору із квітками по боках, знайдені поблизу ставу в с. Іванівці Барського

*Експозиція «Наш край у період
козаччини та націоналізму*

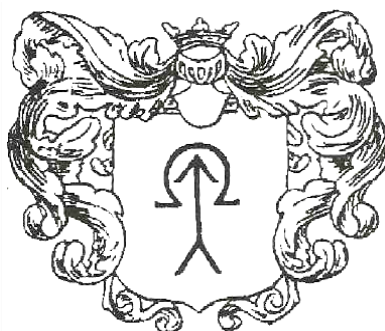
району на місці колишньої резиденції Івана Виговського.

Бойовий кремінний пістоль першої половини XVII ст.

Родинний герб І. Виговського

Герб родини Нечайів

Козацькі люльки XVII ст. із квітковим орнаментом, виявлені у с. Іванівці

*Барський скарб 2002 р., частина якого зберігається
у фондах Барського районного історичного музею*

Про розвиток грошових відносин у Барському старостві свідчать знахідки срібних західноєвропейських монет 1614-1680 рр. в м. Барі у 2002 р. та скарб мідних боратинок (солідів) Яна II Казимира 1660-1666 рр., виявлений у 2012 р. у с. Войнашівка Барського району.

*Скарб мідних солідів (боратинок) Речі Посполитої 1660-1666 рр.,
виявлений у 2012 р. в с. Войнашівка Барського району*

О. Гоголь. Портрет 17 ст.

Окрема сторінка в експозиції присвячена подільському полковнику, наказному гетьману Правобережної України 1675-1679 рр. Остапу Гоголю (Яновському), який народився в с. Гоголі Барського староства за 30 км від Бара. У 1663 р. в Барі він розпочав повстання козаків проти проросійського гетьмана Павла Тетері. На думку місцевих краєзнавців, з Гоголів-Яновських походять український письменник Василь Гоголь та його син, український і російський письменник Микола Гоголь.

В експозиції музею представлена світлина із зображенням Мирона Костіна (1633-1691) – відомого молдавського політичного діяча і

літописця. Мирон здобув освіту в польському єзуїтському колегіумі в Барі, служив у польському війську, був учасником Берестецької битви у 1651 р., автором історичних творів про П. Сагайдачного, Хотинську війну 1620-1621 рр. проти турків, визвольну війну 1648-1657 рр. під проводом Б. Хмельницького.

У 1672-1699 рр. населення Барського староства потрапило під владу Османської імперії, а із 1699 до 1793 р., згідно Карловицького договору – перебувало в складі Речі Посполитої.

Протягом XVIII ст. Бар залишався опорним пунктом польсько-шляхетської реакції і католицизму. Населення Бара і його околиць підтримало у 1702-1704 рр. повстання на чолі із фастівським полковником Семеном Палієм, в 30-х роках

– гайдамацьких ватажків Неживого, Журбу, Швачку, Бондаренка, Верлана.

В експозиції № 5. «Наш край у складі Могилівського повіту (кінець XVIII ст. - на початку XX ст.)» є цікава інформація про наших славетних земляків, про історію Барського монастиря.

Барський монастир на початку XX ст.

Монастир сестер – бенедиктинок-місіонерок (1787 р.) сьогодні

На початку XVIII ст. в Барі біля р. Рів був побудований, на руїнах єзуїтського, базилянський монастир. У 1787 р. – дата завершення будівництва цегляної споруди монастиря, який існує із 1996 р. як монастир сестер – бенедиктинок – місіонерок. Він є центром монахів ордену св. Бенедикта в Україні.

У 1757 р. в центрі Бара було завершено будівництво Свято-Успенської церкви – історичної пам'ятки середини XVIII ст. В музеї представлена світлина із сучасним зображенням споруди, історична довідка про церкву, церковні ключі та печатка церковного старости.

В експозиції музею є цікава розповідь про вихідців із Бара – українського архітектора, одного із основоположників українського бароко, Івана Григоровича-Барського (1713-1791) та його брата, відомого мандрівника, дослідника архітектури XVIII ст. – Василя Григоровича-Барського (1701-1747). У 2014 рр. експозиція доповнилася пам'ятним конвертом із зображенням Івана Григоровича-Барського та його архітектурних споруд.

*Свято-Успенська православна церква (1757 р.).
Нині – Кафедральний собор Успіння Пресвятої Богородиці*

*Печатка міського
приходського училища*

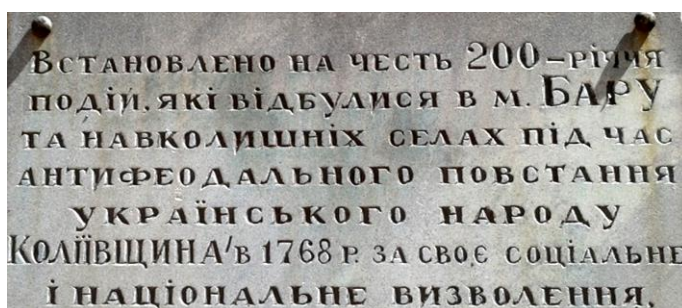
Експозиція репрезентує буремні роки Коліївщини 1768 р. в нашому краї та Барської конфедерації 1868-1772 р., яка призвела до першого поділу Речі Посполитої. В лютому 1768 р. польська шляхта, опозиційно налаштована до проросійського курсу короля Станіслава Августа (1764-1796), під керівництвом кам'янецького біскупа Адама Красінського, його брата Міхала, Юзефа Пулавського, володаря Бара - Федора Любомирського, створили військово-політичне об'єднання – Барська конфедерація. Конфедерати вели активну переписку із представниками Франції, Австрії, Османської імперії, про що свідчать мідні та свинцеві пломби, виявлені на площі в центрі Бара під час земляних робіт у 2013 р. На одній із них викарбовано корону, під якою розміщені букви «А.Р.», з іншого боку – на всьому полі пломби - буква «U» - знак Барської конфедерації.

Мідна і свинцева пломби Барських конфедератів 1768 р.

Заколот конфедерати розпочали із розправи над українським православним населенням Правобережної України, чим спровокували потужне народне повстання – Коліївщину під керівництвом М. Залізняка та І. Гонти в травні 1768 р.

Імператриця Катерина II допомогла польській владі підступно розгромити повсталих, а також конфедератів. 19 червня російські війська чисельністю 15 тисяч солдатів під керівництвом Апраксіна, Вайсмана і Браницького штурмом взяли Барську фортецю. Полягло майже 500 конфедератів і 25 росіян. Боротьба конфедератів продовжувалася до 1772 р.

Пам'ятна дошка, присвячена 200-річчю подій Коліївщини 1768 р. в Барі

Герб заштатного міста Бар Могилівського повіту та карта Подільської губернії із експозиції музею

1 травня 1795 р., в результаті третього поділу Речі Посполитої та указу імператриці Катерини II, було створено Подільську губернію. Місто Бар стає заштатним містом Могилівського повіту, а Барська фортеця поступово втрачає своє стратегічне значення, протягом XIX ст. вона занепадає.

Латунний кулон XVIII ст. із зображенням Ісуса Христа та Матері Божої

В експозиції № 5. «*Наш край в складі Могилівського повіту (кінець XVIII ст. - на початку XX ст.)*» зберігаються світлини із зображенням герба заштатного міста Бар XIX ст., карта Подільської губернії та фрагмент

Мідний гріш Речі Посполитої 1768 р. Станіслава Августа

нижньої частини бронзового герба міста, виявленого поблизу вхідної брами фортеці.

Залишки вхідних воріт та Барської фортеці кінця XIX - початку XX ст.

Подальша історія Барської землі Поділля у XIX ст. тісно пов'язана із всесвітньо відомими іменами - Віктора Буняковського, Устима Кармалюка, Юліуша Словацького, Тараса Шевченка, Єфима Сіцінського, Михайла Коцюбинського, Михайла Грушевського, постаті яких яскраво відображені в експозиції музею.

В м. Барі у 1804 р. у сім'ї підполковника уланського полку народився майбутній видатний математик, один із геніїв світової науки – Віктор Якович Буняковський (1804 – 1889). До переліку праць вченого належить 168 назв. Ім'я науковця ввійшло до багатьох математичних енциклопедій та довідників. В. Буняковського вважають творцем методики викладання математики. Свою педагогічну діяльність він розпочав у 1826 р. викладанням математики у Першому кадетському корпусі, з 1830 р. його запросили викладати у Інституті шляхів сполучення, а із 1846 р. він був ординарним

професором Петербурзького університету.

Наукову діяльність В.Я. Буняковський вів переважно у стінах академії: ад'юнкт (1828), екстраординарний (1830) та ординарний (1841) академік, віцепрезидент. Найбільше працював у теорії чисел та ймовірностей. Відому тепер нерівність Буняковського-Коші-Шварца він довів ще у 1859 р. Та найголовнішим і найціннішим твором Буняковського у даній царині є підручник „Основания математической теории вероятностей ” (1846), який налічував 480 сторінок.

Він був поборником евклідової геометрії, у своїй праці „Про паралельні лінії” вчений навів аналіз доведень постулату Евкліда. Крім того, Буняковський проявив себе як талановитий винахідник. Він винайшов планіметр, пантограф, саморахівницю. У 1875 р. було урочисто відзначено 50-річчя його наукової діяльності. З цієї нагоди прихильники його таланту заснували премію його імені розміром 500 рублів, яка видавалася раз на три роки за важливі математичні відкриття. Помер Віктор Якович Буняковський 30 листопада 1889р. в Петербурзі, де й похований на Смоленському кладовищі.

Барська земля тісно пов'язана із відомим ватажком опришків на Поділлі, народним месником початку XIX ст. – Устимом Кармалюком (1789-1835). В експозиції музею розповідається про основні віхи життя і боротьби Устима зі своїми побратимами проти соціального гніту в умовах перебування краю в складі Російської імперії. Серед його прибічників були жителі Бара та його околиць. Найчастіше в документах згадуються с. Комарівці (20 разів) та м. Бар (7 разів), чимало жителів яких притягувалися до кримінальної відповідальності. Є згадка і про села Чемериси- Барські, Гармаки, Гулі, Маньківці, Ходаки, Шершні, Ялтушків. Навесні 1822 р. загони Кармалюка з'явилися на околицях Бара, в Івановецькому та Комаровецькому лісах. 10 жовтня 1835 р. шляхтич Рутковський підступно вбиває легендарного ватажка. Поховали Устима Кармалюка в м. Летичеві.

Фрагмент експозиції, присвяченої У. Кармалюку (Карманюку) – народному меснику Поділля XIX ст.

Експозиція музею, присвячена Ю. Сіцінському

В експозиції музею розповідається про перебування в м. Барі та с. Верхівці у 1825-1830 рр. видатного польського письменника, демократа Юліуша Словацького.

Єфим Сіцінський – видатний подільський історик, краєзнавець, автор багатьох наукових праць, представлений в історичному музеї фотопортретом, працями «Приходи и церкви Подольской епархии», де наявна історична довідка про 39 населених пунктів району, «Подільські замки XIV – XVII ст.», а також монографією А. Трембіцького «Є. Сіцінський» і збіркою матеріалів Міжнародної конференції, присвяченої 150-річчю з дня народження Є.Сіцінського.

До 200-річчя з дня народження Т.Г.Шевченка (1814-1861) в історичному музеї відкрито виставку літератури та експозицію «Уклін Шевченку від барчан».

Фрагменти експозиції, присвяченої 200-річчю з дня народження Т.Г. Шевченка

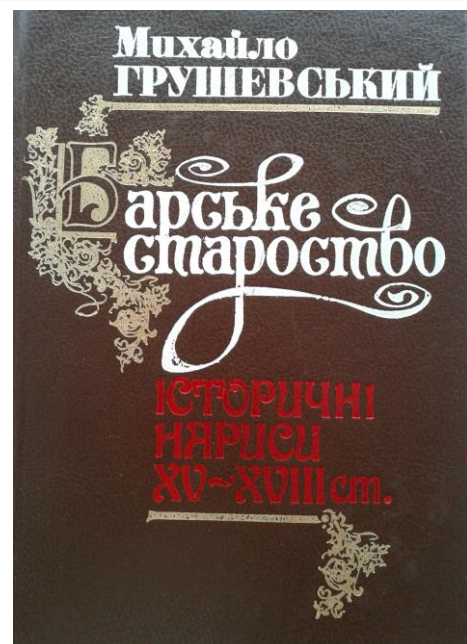
Фрагменти експозиції, присвяченої 200-річчю з дня народження Т.Г. Шевченка

Тут розміщені світлини місцевого журналіста, краєзнавця, фотохудожника, Почесного громадянина м. Бара, Євгенія Меснянкіна, різні видання «Кобзаря», фотографія поета 1858 р., момент відкриття пам'ятника Т. Шевченку в Барі у 2010 р., увіковічення його в скульптурі, живописі, дереві, назві вулиці. В описі життя і творчості українського пророка зафіксований факт перебування Тараса Григоровича в Барі під час етнографічної експедиції по Поділля у 1846 р.

Окрема експозиція в Барському районному історичному музеї приурочена видатному історичному, демократу, державотворцю, автору магістерської дисертації «Барське староство. Історичні нариси XV-XVIII ст.» Михайлу Сергійовичу Грушевському (1866-1934).

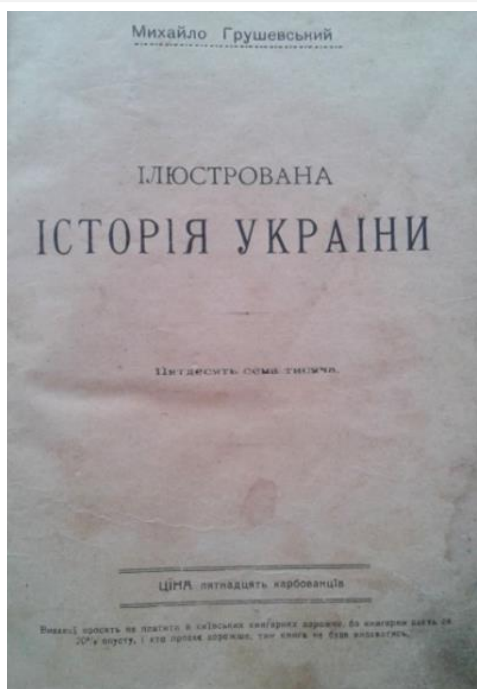
Експозиція музею, присвячена М. Грушевському

Праця М. С. Грушевського «Барське староство. Історичні нариси XV-XVIII ст.»

Пам'ятник М. Грушевському, відкритий 15.09.2001 р., в день святкування 600-річчя Бара (скульптор М. Площанський)

Ілюстрована історія України М. Грушевського 1918 р. видання

У добірці експозиції представлені найвагоміші наукові праці, основні віхи життя, творчості, діяльності Великого Українця, портрет М. Грушевського роботи барського художника М. Цикала, праці: «Михайло Грушевський. Із літературної спадщини», ювілейні видання «Українського історика», збірки матеріалів I-III міжрегіональних наукових конференцій «Історична та літературна спадщина М. Грушевського» (2005 р.), «Грушевський М. С. – державотворець, громадський діяч, вчений, публіцист» (2006 р.), «Постать М. Грушевського в українській історії» (2007р.), проведених на базі Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Михайла Грушевського.

Велику цінність музейної експозиції становить магістерська дисертація М. С. Грушевського «Барське староство. Історичні нариси XV-XVIII ст.», яка була перевидана за кошти Барської районної ради у 1996 р. в м. Львові тисячним накладом і на сьогодні є раритетом.

В історію міста Бара ввійшло ім'я великого українського письменника, революційного демократа М. М. Коцюбинського (1864-1913). Він народився 5(17) вересня 1864 р. в м. Вінниці. У 1874 р. сім'я Коцюбинських переїхала до Бара і оселилася в одному із найкращих будинків міста поблизу Свято-Успенської церкви і міського ринку. Михайло два роки навчався у приватного учителя, а третій рік ходив до Барського народного училища. Тут він робить перші літературні кроки.

Експозиція та скульптура В. Бичкової, присвячені нашому земляку М. М. Коцюбинському (1864-1913)

У музейній експозиції «М. Коцюбинський в Барі» представлені інформація про творчий та життєвий шлях визначного українського письменника, його портрет, світлини із зображенням будинку, де у 1874-1876 рр. в Барі проживала сім'я Коцюбинських, музею-садиби в м. Вінниці, де народився письменник, збірка творів письменника «Дорогою ціною», некролог про смерть М. Коцюбинського, опублікований в «Ілюстративном журнале» (С.- Петербург) у травні 1913 р., стаття О. А. Бакальця «Світоч української літератури» (до 100-річчя з дня смерті письменника), а також фрагмент цегли і праска, знайдені на території садиби Коцюбинських.

Поряд із Свято-Успенською церквою граційно стоїть парафіяльний костел св. Анни, зведений домініканцями у 1811 р., а в 1911 р. він був реставрований у стилі готики. В Барському районному музеї відвідувачі можуть познайомитися з історією костелу, світлинами, де він зображений на відрізку часу у століття.

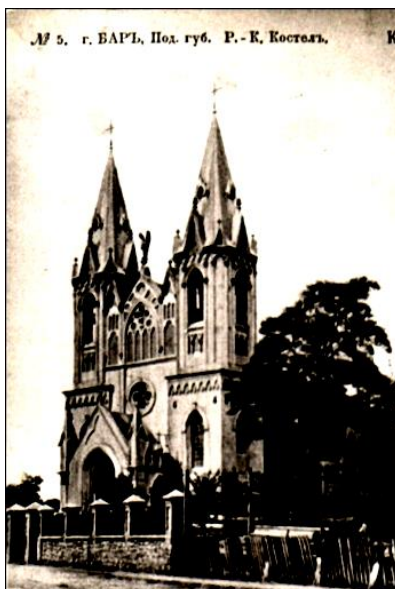
Світлини із зображенням будинку Коцюбинських 60-х років ХХ ст. і сучасний стан будинку

Сьогодні костел відвідують понад 5 тисяч прихожан римо-католиків з Бара та його околиць. При костелі діє недільна школа.

У 1888 р. в центрі Бара було відкрито 2-х класне Міське училище, у якому здобули початкову освіту декілька сотень учнів міста та сіл Барщини.

У 1875 р. це училище закінчив М. М. Коцюбинський. У 2004 - 2005 р. зусиллями греко-католицької громади Бара споруда була перебудована на греко-католицьку церкву.

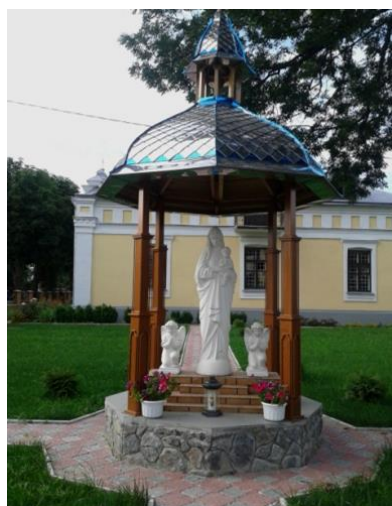
У ході проведення російським урядом аграрної 1861 р. та буржуазних реформ 60-80-х років поступово змінюється обличчя нашого міста та навколишніх сіл. Відбуваються зрушення в економічній, соціаль-

Костел св. Анни

Барське двокласне училище

Приміщення греко-католицької церкви та капличка із статуєю Божої Матері

Торговий провулок у Барі. Поч. ХХ ст.

Пошта на поч. ХХ ст.

Будинок барського мецената Б. Каца

Будинок аптеки, 1911 р.

ній, освітній, побутовій сферах та в поліпшенні благоустрою містечок нашого краю – Бара, Ялтушкова, Копайгорода.

Розвиток промисловості й ремесел сприяв виникненню культурно-освітніх закладів. У місті було два училища – повітове, створене у 1803 р., і духовне, відкрите у 1837 р. У 80-90-х роках майже у всіх великих селах працювали церковно-приходські школи: у Верхівці, Митках, Біличині, Чемерисах-Волоських, Ялтушкові, Слободі-Ялтушківській. В Барі працювали дві лікарні та аптека.

У 1865 р. збудовано Барський винокурний (пізніше спиртовий) завод, у 1871 р. – Ялтушківський цукровий (рафінадний) завод. У 1873 р. в с. Чемериси-Волоські (нині с. Журавлівка) збудований перший на Поділлі завод по виготовленню і ремонту сільськогосподарської техніки і знарядь праці (власник З. Ганицький), а на початку 1890-х років на хуторі «Німеччина» поблизу с. Лука-Барська німець Герхнер спорудив чавуноливарний завод, який у 1832 р. став базою для створення Барського машинобудівного заводу.

У 1900 р. першу продукцію дала Барська цукроварня. Цукрову сировину для Ялтушківського та Барського цукрових заводів постачали із цукрових буряків, які вирощували майже у кожному селі краю.

Наприкінці ХІХ ст. Бар був одним із 18-ти міст Подільської губернії. Адміністративно він входив до складу Могилівського повіту, населення Бара становило 9982 осіб за переписом 1897 р. У перші роки ХХ ст. Бар поступово перетворився на промислове місто з розвинутою соціальною інфраструктурою. У 1910 р. у Барі за

даними С. Єсеніна вже проживало 22660 мешканців, з них: православних – 9092 (40,1%), католиків – 3106 (13,7%), євреїв – 10450 (46,1%).

Поштовхом для соціально-економічного розвитку стало відкриття в 1892 р. залізниці Жмеринка–Могилів, на якій була побудована станція Бар, розташована за 7 км від міста. Замість типової для ХІХ ст. ярмаркової торгівлі на перший план вийшла стаціонарна. На

початку ХХ ст. у Барі з'явилося чимало крамниць, відкрилися перші кондитерські магазини, книгарні, поширюється складська торгівля з гуртовою реалізацією продукції, хлібні та лісопромислові склади.

У місті з'явилась гуральня Й. Нікельшпульрга. У 1896 р. створений державний спиртоочисний склад, а на початку ХХ ст. у Барі виникає ще одна гуральня (власник купець Х. Каценеленсон), медоварний завод Ш. Кіпермана, ткацька фабрика М. Френкеля, друкарня Ш. Швеця, миловарний, цегельний та черепичні заводи.

Міський голова Володимир Шпакович (1897–1903 роки головування) склав генеральний план міста, який регулював забудову, план освітлення вулиць у нічний час (у 1910 р. нараховувалось 300 гасових ліхтарів), ініціював постанову Барської міської Думи для місцевих мешканців про влаштування тротуарів та під'їзних містків, а також висадки дерев.

У 1907 р. міська влада витратила на благоустрій міста 13141 руб. 84 коп. У місті також будували нові будинки, аптеки, пошту, телефонну станцію, навчальні заклади.

В експозиції Барського історичного музею наявний стенд «Історико-архітектурні пам'ятки Бара (кінець

Народне училище на поч. ХХ ст.

*Барська жіноча гімназія на поч. ХХ ст.
Нині – НВК «ЗОШ І-ІІІ ст. №2-гімназія»*

Реальне училище на початку ХХ ст.

Центральний корпус ЗОШ І-ІІІ ст. №4

XIX – початок XX ст.», який яскраво передає відвідувачам дух того часу. Серед речей і документів експозиції «Наш край на початку XX ст.» привертають увагу відвідувачів побутові речі барчан: світильники, скляні пляшки, посуд, розклад церковно-парафіяльної школи 1913 р., свідоцтва за 1913 р. про закінчення Барського міського двокласного училища Павлом Новаківським, Матійківського училища - Степаном Пачкою, паперові та мідні гроші Російської імперії, оригінал «Художньо-ілюстративного журналу» із зображенням портрета М. Коцюбинського та некролога за травень 1913 р., фрагмент векселя Державного комерційного банку на ім'я Б. Я. Каца від 3.1903 р. на суму 7500000 рублів, посібник з арифметики для гімназій, училищ та інститутів 1904 року видання, загальна енциклопедія початку XX ст.

Важливою подією у культурно-освітньому житті міста стало відкриття 7 квітня 1899 р. міської публічної бібліотеки, яка мала великий книжковий фонд, оформляла в рік передплату на 18 періодичних видань та мала штатного бібліотекаря. На початку XX ст. в Барі відкрито народне училище.

У 1902 р. розпочалось навчання у приватній жіночій гімназії, власницею якої була пані Дуніна. У 1905 р. вона продала навчальний заклад дворянці, педагогу Л. Ващенко-Захарченко. Нова власниця провела суттєву реорганізацію гімназії – найняла простору двоповерхову будівлю по вул. Міщанській, домоглася рішення міської Думи про щорічну допомогу закладу із міського бюджету в розмірі 1300 руб. У 1909 р. в закладі навчалось 160 дівчат, а викладацький склад становив 14 педагогів. У 1911 р. Л. Ващенко-Захарченко передала свій заклад у міську власність (начальницею міської жіночої гімназії стала Л. Єрмоленко), надавши йому офіційну назву - міська жіноча гімназія із щорічним фінансуванням 1500 руб.

У 1903 р. в Барі було закладено підмурок нового навчального закладу, а 15 серпня 1906 р. відкрито реальне училище (перший директор – О. Циганков-Куріленко). Реальне училище випустило у самостійне життя 12 юнаків у 1912 р. Кількість учнів училища з 1907 р. із 78 зросла у 1911 р. до 276 осіб. У 1914-1918 рр. в училищі навчався майбутній видатний український хімік, академік Юрій Делімарський (1904 – 1990 р.). За період існування реального училища відбулося 8 випусків.

Сьогодні, в добудованому у радянські часи приміщенні Барської ЗОШ № 4 I-III ступенів, навчається понад 400 учнів, працює 48 учителів (директор М. О. Савчук). Школа у 2007 р. відзначила своє 100-річчя.

*Пам'ятна дошка, присвячена Ю.
Делімарському*

Про любов барчан до класичної музики свідчить родинна реліквія Телег та Медведєвих - фортепіано німецької фірми «Nendorf» поч. ХХ ст. На музичному інструменті навчалися грі чотири покоління родини.

Родинне фортепіано Телег та Медведєвих німецької фірми «Nendorf» поч. ХХ ст.

Сьогодні ця оригінальна річ радує око відвідувачів Барського районного історичного музею.

На одній із світлин експозиції музею зображена Ікона Барської Божої Матері, яка нині знаходиться в церкві скиту Браїлівського православного монастиря. Це точна копія Барської чудотворної ікони Богоматері, чудеса якої здавна були відомі за межами Поділля.

У 30-х роках ХХ ст. більшовики ікону конфіскували, після чого вона безслідно зникла. Православні монашки написали точну копію образу Богоматері з Ісусом на руках, та помітили, що від нього проявляються чудеса. Ікону переховували в Барі та Одесі, а у 1999 р. вона урочисто повернулася в Бар у Свято-Успенську церкву.

В експозиції Барського районного історичного музею «Етнографічні джерела нашого краю» широко представлені знаряддя праці, предмети побуту, чоловічий та жіночий одяг, барські рушники і знаменитий за межами краю гончарний посуд XIX - XX ст..

Мешканці нашого краю здавна знали білі, жовті, червоні й руді глини. У Барському районі розповсюджені зелена (глей) і руда (руда) глини. На початку XX ст. гончарством у Барі займався кожен третій мешканець. Кращі барські гончарі кінця XIX. - поч. XX ст. – Петро Лукашенко, Петро Маніта, Григорій та Олександр Решітники, Павло Самолович, Григорій Круликовський, Франко та Йосип Врублевські, Стах, Франко та Іван Желіховські.

Чоловічі та жіночі вишиванки XIX-XX ст.

На відміну від інших осередків гончарства Східного Поділля, у Барі до 1910 р. неподільно панує біле тло. Для виробництва посуду з поливою гончарі вживали глей. Він звичайно темного кольору, завдяки органічним сполукам, дуже пластичний і знаходить широке застосування у фаянсовому виробництві.

Колекція барської кераміки є у Вінницькому обласному художньому музеї, Державному музеї українського декоративно-прикладного мистецтва у Києві, музеях Львова, Кам'янка-Подільського, Опішні, музеї етнографії Санкт-Петербурга, в Барському районному історичному музеї, етнографічній «Світлиці» Барського коледжу будівництва і транспорту НТУ. Кілька зразків посуду зберігається також у приватних колекціях.

*Посуд барських гончарів XIX – початку XX ст.
із фондів Барського районного історичного музею*

Експозиція № 6. «В роки першої світової війни та національно-демократичної революції 1917-1920 рр.» репрезентує буремні події Першої світової війни 1914-1918 рр. та події національно-визвольних змагань українців у 1917-1921 рр. Жителі нашого краю не стояли осторонь цих подій, тисячі із них воювали в складі російської армії, в більшовицьких загонах, у складі військ УНР, Української держави, Директорії, піднімалися на повстання проти австро-угорського та німецького окупаційного режимів, гинули від куль, голоду, холери та інших хвороб. Сотні галичан, поляків знайшли своє останнє пристановище на кладовищах Бара й навколишніх сіл.

Зброя, гранати, стремена, кінське сидло, гільзи снарядів часу Першої світової війни

Унікальними експонатами цього періоду є гвинтівки, обрізи гвинтівок системи Мосіна, австрійський кавалерійський карабін, гранати, саперні тесаки зразка 1853 р. і 1915 р., офіцерський наган російського виробництва, німецькі окуляри, запальнички, гільзи, чорно-білі світлини, українські паперові гроші, друковані матеріали про учасників цих подій, зокрема про голову ревкому м.

Бара, міністра освіти першого українського радянського уряду М. Є. Врублевського (1897-1918), про українського політика, державного діяча Української держави 1918 р. О. Ф. Скорописа-Йолтуховського (1880-1950 р.).

Під час Першої світової війни та національно-демократичної революції м. Бар та його окраїни часто змінювали своїх управителів, ними керували російський імператор Микола II, голова Тимчасового уряду О. Керенський, перший голова Барського ревкому М. Врублевський, Українська Центральна Рада на чолі із М. Грушевським, гетьман Павло Скоропадський, керівництво німецьких і австрійських окупаційних військ, очільники Директорії УНР В. Винниченко і С. Петлюра, президент ЗУНР і командувач УГА Є. Петрушевич, командувач білогвардійської армії О. Денікін, Й. Пілсудський – командувач польських військ.

Австрійські саперні тесаки зразка 1853 р. і 1915 р.

В експозиції наявна світлина з портретом голови Директорії УНР Симона Петлюри, який 8 листопада 1920 р. разом з урядом ухвалив у Ялтушкові рішення про створення українського передпарламенту. В період революції влада в Барі та навколишніх селах змінювалася 14 разів. Трагічно для вояків УГА закінчилося перебування в Наддніпрянській Україні, лише в Барі, с. Митках, Матейкові було поховано через епідемію холери декілька сотень галичан.

Експозиція музею «В роки Першої світової війни національно-демократичної революції 1917-1920 рр.»

Пам'ятник М. Врублевському біля Барської міської ради

Кавалерійська шашка, 1930 р.

У ході боїв більшовицьких військ проти військ УНР С. Петлюри і союзника України Ю. Пілсудського у 1920 р. в боях між Баром та Лукою - Барською загинули сотні українців та поляків.

Поразка Української революції у 1920-1921 рр., прихід російських більшовиків до влади докорінно змінили життя українців і барчан зокрема. В ході НЕПу та українізації (1921-1932 рр.) відбулися деякі позитивні зміни в економічній, соціальній та культурній сферах. У 1923 р. було створено Барський район у складі Кам'янець-Подільської області. У 1932 р. розпочав свою роботу Барський машинобудівний завод. Відновили роботу Ялтушківський та Барський цукрові заводи. Було створено Ялтушківську селекційну станцію, МТС, десятки колгоспів.

Але перехід сталінського режиму до згортання українізації, ліквідація куркульства як класу, насильницька колективізація, політичні репресії в комсомолі, партії, в армії, на селі, штучний голодомор 1932-1933 рр. стали важким випробуванням для краян.

Штучний голод в Барському районі у 1932-33 рр. забрав тисячі життів місцевих жителів як селян так і міщан. Лише в м. Копайгороді за півроку від голоду померло 273 особи, у с. Польовому - 200 осіб. В музейних фондах та експозиціях відвідувачі можуть ознайомитися із Книгою пам'яті, матеріалами преси, студентськими рефератами, спогадами очевидців, фактами про голодомор в Барському районі. Сотні барчан в умовах сталінських репресій потрапили до розряду куркулів чи ворогів народу, були приречені на смерть або насильницьке переселення в глиб Росії.

Експозиція «Наш край в період Другої світової війни (1939-1941 рр.)» розповідає про одного із перших Героїв Радянського Союзу радянсько-фінської війни 1939-1940 рр. Петра Богатиря, про важкі бої із фашистами на території Барського району у червні-липні 1941 р., про 36 місяців фашистської окупації в умовах поділу району на німецьку та румунську зони окупації,

Експозиція «Наш край у міжвоєнний період»

про 6 гетто та їх 7,5 тисячні жертви, про героїчну боротьбу барчан в складі підпільних груп та партизанських загонів, про важкі бої 38-ї (командувач Москаленко) та 18-ї армій 19-26 березня 1944 р. за визволення нашого краю.

Ми гордимся тим, що серед 120 Героїв Радянського Союзу – уродженців Вінниччини, є четверо барчан: М. Медвецький, П. Богатир, О. Якимчук, О. Щербаков; а п'ятеро земляків стали кавалерами трьох орденів Слави: Ф. Вітомський, М. Савчук, Г. Грабовляк, П. Ляховський і М. Бринько. Надзвичайним в історії Другої світової війни, в історії України є той факт, що

Експозиція музею, присвячена героям-партизанам, підпільникам та визволителям краю

Верхівську середню школу Барського району до початку війни закінчили три Герої Радянського Союзу – М. Медвецький, П. Богатир, О. Щербаков, про що свідчить меморіальна дошка та зал бойової слави села у Верхівській ЗОШ І-ІІІ ст.

Із подвигами Віктора Талалихіна та Миколи Гастелло ми часто

порівнюємо дії нашого земляка із Копайгорода, льотчика-випробувача Павла Дем'янчука, який ціною власного життя у 1941 р. під Калугою збив німецького винищувача, а іншого – таранив.

В експозиції музею наявні радянська, німецька, румунська, фінська зброя, особисті речі воїнів-земляків, нагороди, книги, окупаційні гроші вказаного періоду, генеральський мундир командира одного із підрозділів 70-ї гвардійської шестиординоносної

Глухівської дивізії – Б. А. Литвинова, світлини та інформація про наших земляків - відомого дипломата, одного із авторів статуту і програми ООН, барчанина Олексія Войни, учасника Параду Перемоги 1945 р. в Москві О. Бачила, легендарного керівника диверсійної групи – барчанина Д. Шаворського.

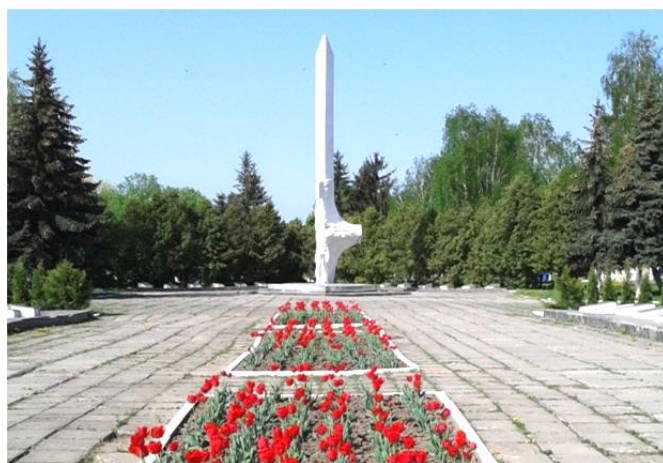
Титарчук А.В «Бій під Ялтушковим», 1981, полотно, олія

На фронтах війни із 14 тисяч призваних до лав армії барчан, загинуло близько половини, 7,5 тисяч мирних громадян розстріляно нацистами, в тому числі близько 90 підпільників і партизан, 2 тисячі осіб вивезено на примусові роботи до Німеччини та Австрії. За визволення Бару та району загинуло 1186 воїнів, які покояться майже у 90 братських могилах.

В музейній експозиції № 9.

«Наш край в 1946-1991 рр.» розповідається про труднощі та особливості відбудови Барського району в повоєнний час, в період хрущовської «відлиги», брежнєвського «Застою», горбачовської «Перебудови», про гордість Барської землі - 11 Героїв Соціалістичної Праці – М. Калинника, А. Легкого, І. Бабича, М. Бубновського, О. Лук'янова, М. Музику, А. Лятовського, М. Хмельницького, А. Серафенюка, В. Осипчука, які своєю самовідданою працею прославили барчан і свій край.

Барщину прославили відомі діячі різних галузей знань: дипломат О. Война, хімік-академік Ю. Делімарський, письменник О. Донченко, вчений-математик О. Смогоржевський, поет-лірик В. Свідзинський, вчений-ядерщик С. Грінішен, автор посібника з методики математики, кандидат педагогічних наук П. Горбатий, автор книг гумору та сатири А. Гарматюк, літературознавець, текстолог і книгознавець В. Колосова, літературознавець, краєзнавець А. Подолинний, поетеса Н. Андрух, журналіст-прозаїк О. Воронюк, журналіст Л. Кимак, прозаїк і актор А. Любченко, доктор історичних наук, професор Гоцуляк В., краєзнавець М. Йолтуховський, заслужений майстер народної творчості В. Бичкова, журналіст, фотохудожник Є. Меснянкін, доктор філософії, автор поетичної збірки «Сокровенне» М. Комісарчук, художник та поет Е. Панішевський, поет Ф. Шайдецький, краєзнавець, перший директор краєзнавчого

Пам'ятник загиблим землякам в роки Другої світової війни (архітектор Чорний) Гутівник

музею І. Барладин, художник і журналіст П. Тимошенко, художник М. Цикал, музикант і поетеса О. Савінкова, поетеса, екандидат філологічних наук І. Зелененька, член СП художників України Л. Ключкіна, музикант і композитор В. В'ялих, член СП України, поетеса Г. Дяченко, автор прозових і поетичних творів Г. Войналович, мистецтвознавець А. Сторожук, Заслужений учитель України, літературознавець Б. Нетупський, лауреат всесоюзних конкурсів вокалістів Л. Клебан.

Експозиція «Наш край в 1946-1991»

Відвідувачі музею мають змогу познайомитися із світлинами, на яких зображено наше місто 40-80-х років ХХ ст., герб міста 1984 р., легендарну «Полуторку» перед АТП, пам'ятний знак при в'їзді у місто Бар, присвячений будівництву спеціалістами із НДР, ЧРСР міжнародного газопроводу «Союз» та «Уренгой – Помари-Ужгород» у 80-х роках ХХ ст.

Окремі світлина та інформація в музеї присвячені Заслуженому майстру народної творчості Бичковій Вірі Семенівні (1899-1990), яка ще за життя подарувала краєзнавчому музею декілька десятків авторських картин, гіпсових та дерев'яних скульптур. Серед скульптур своєю витонченістю та завершеністю відвідувачів вражають образи: письменника-земляка М.М. Коцюбинського, російського письменника М. Горького із М. Коцюбинським, відомого селекціонера Попова, молодого поета і художника Т. Шевченка, російського поета О. Пушкіна, барської птахівниці, автопортрет скульптора.

За роки незалежності України змінилося обличчя міста Бар та населених пунктів району.

У 1991–1992 рр. опубліковані історичні нариси І. Барладина, М. Йолтуховського, Ю. Маліновського, О. Живалова «Історія рідного краю» (у 2-х частинах), розпочав роботу Барський краєзнавчий музей (директор – І. Барладин). Цікаво і творчо почала висвітлювати події в Барському районі нова редакція газети «Подільський край» (у минулому «Червоний промінь»). В

Роботи Заслуженого майстра народної творчості Бичкової В. С.

місті діють музей історії Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені М. Грушевського, етнографічна «Світлиця» барського коледжу будівництва і транспорту НТУ.

Під час екскурсії до куточку - музею М. С. Грушевського (2008 р.)

З метою активізації регіональних досліджень історії України, популяризації історичної спадщини М.Грушевського за сприяння Барської райдержадміністрації (голова – Анатолій Котлуш), редакції «Українського історика» (Нью-Йорк, редактор Любомир Винар), Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського, в 1996 р. у Львові тисячним тиражем вийшло в світ друге видання магістерської дисертації «Барське староство. Історичні нариси XV–XVIII ст.» – фундаментальної праці з історичного краєзнавства нашого краю.

15 вересня 2001 р. під час відзначення 600-річчя міста Бар на площі перед корпусом педагогічного училища відбулося урочисте відкриття пам'ятника видатному історичу та державному діячеві України Михайлу Грушевському (автор М. Площанський). У цьому ж році за сприяння міського голови Юрія Телеги та міста-побратима Квідзіна було випущено першу ілюстровану книгу про Бар; також розпочався випуск міської газети «Барчани».

45 років виповнюється Барському коледжу транспорту і будівництва НТУ. Це один із найкращих ВУЗів I-II рівнів акредитації в Україні. За ці роки викладацький склад коледжу підготував тисячі висококласних спеціалістів.

Загальний вигляд навчального корпусу

Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського – один із наймолодших навчальних закладів нашого регіону, заснований у 1984 році. 1985 рік – відкрито Барське педагогічне училище.

25 жовтня 2001 року Вінницькою обласною Радою в педагогічному училищі відкрито Обласний гуманітарний ліцей для обдарованих дітей із сільської місцевості.

25 липня 2003 року Вінницька обласна Рада перейменувала Барське педагогічне училище імені Михайла Грушевського в Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського.

Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського

Навчально-виховний процес в коледжі здійснюють 145 викладачів, з них: мають вчену ступінь – 9; аспірантів, пошукачів – 7; магістрів – 19; відмінників освіти України – 47; викладачів-методистів – 68; старших викладачів – 7; мають вищу категорію – 103.

Із 29 вересня 2004 р. на базі Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Михайла Грушевського з ініціативи директора коледжу М. Комісарчука проведено 4 міжрегіональні науково-практичні конференції.

Студенти та викладачі коледжу під час навчання і відпочинку

У 2005 р. вийшов у світ путівник «Місто Бар» (упорядник – краєзнавець І. Харитонova, перші два путівники про Бар написав у 60-70-х роках наш земляк А. Подолинний).

Великою подією в Барі стала I Міжнародна конференція «Бар. Барська земля – крізь призму століть» та випуск матеріалів конференції (науковий редактор – доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту історії НАН України М. Дмитрієнко).

Під час проведення I Міжнародної конференції «Бар. Барська земля – крізь призму століть» (2008р.)

На конференції, яка проходила в Барі 17 травня 2008 р. з ініціативи та фінансової підтримки Барської міської ради (голова О. Козак), гуманітарно-педагогічного коледжу імені Михайла Грушевського, Центру дослідження історії Поділля при Кам'янець-Подільському національному університеті, Інституту історії України НАНУ, Інституту історії, етнології та права ВДПУ імені М. Коцюбинського, на пленарному та п'яти секційних засіданнях із доповідями про історичне минуле Барщини виступили близько 120 учасників.

10 липня 2008 р. відбулася презентація нашого історичного міста в Державній науково-будівельній бібліотеці імені В. Заболотного в Києві, де

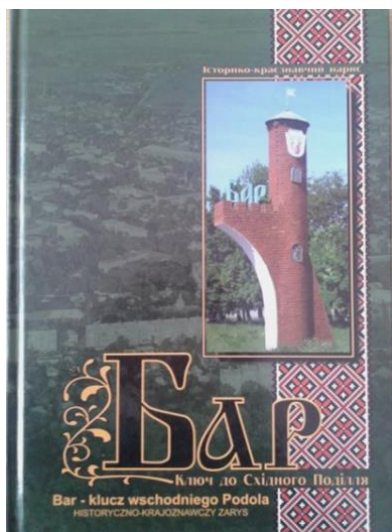

Закладення капсули представниками влади Бара та Республіки Польща (2010 р.)

проходило засідання круглого столу на тему «Історія малих міст України: місто Бар Вінницької області».

31 липня 2008 року відкрився туристичний маршрут Хмільник-Бар. Влітку 2007 р. та 2008 р. проведено археологічні дослідження Барської фортеці під керівництвом старшого наукового співробітника Інституту археології НАНУ, кандидата історичних наук Лариси Виногородської. Проект діяв до 2011 року включно.

Бар за 15 років незалежності України налагодив тісні міжнародні зв'язки із італійським містом Барі, польськими містами Квідзином, Рибніком, Староховіцями.

Історико-краєзнавчий нарис «Бар – ключ до Східного Поділля» (2009 р.)

Відкриття пам'ятного знака, приуроченого 470- річчю надання м. Бар Магдебурзького права (2010 р.)

Традиційними є обміни культурними, діловими, спортивними, дитячими делегаціями Барського району та братніми містами Республіки Польща. Польські науковці брали активну участь у I, II, III Міжнародних науково-практичних конференціях «Барська земля Поділля: європейська спадщина та перспективи сталого розвитку», влада Квідзина надали фінансову допомогу для видання кольорового історико - краєзнавчого нарису «Бар – ключ до Східного Поділля» та будівництва Польського Дому в Барі.

Важливою подією для жителів Барського району є проведення 26 вересня 2014 р. на базі Барського районного музею (директор Н. О. Коваль), Центру соціокультурного проектування МТПЛ (керівник М. М. Мосунов) за сприяння Міжнародного Валютного Фонду Відродження (директор Є. Бистрицький), голови Барської районної адміністрації В. В. Саволюка, голови барської районної влади М. І. Піддубного заступника директора ТОВ «Інкор», члена Барського земляцтва, мецената Б. П. Мацюка, III Міжнародної наукової конференції «Барська земля Поділля: європейська спадщина та перспективи сталого розвитку» і путівник «Барський районний історичний музей», присвяченій 520-річчю з дня народження Бони Сфорца та 120-річчю виходу в світ магістерської дисертації М. Грушевського «Барське

старовство. Історичні нариси XV- XVIII ст.».

У жовтні 2009 року спочатку в м. Квідзині, а потім у Барській районній бібліотеці відбулася презентація історико-краєзнавчого нарису «Бар – ключ до Східного Поділля» (автори – О. Козак, М. Йолтуховський, Є. Меснянкін, О. Бакалець, Б. Нетупський), у якому простежується шістсотлітня історія Бара.

***Пам'ятник Т. Шевченку,
відкритий у 2010 р., на фоні
«Небесної Сотні»***

***Будівництво храму Барської ікони
Богородиці на
території скиту Браїлівського
жіночого монастиря***

2010 рік в історії Барщини ознаменувався трьома важливими подіями: у світ вийшов науковий посібник кандидата історичних наук О. Бакальця з грифом МОН «Історія України з найдавніших часів до початку XXI ст.» (573 с.), який містить ряд документів та персоналій з історії Бара та посібник із краєзнавства кандидата мистецтвознавства А. Сторожук «Подільський Бар та його околиці: історія і сучасність (Події. Особистості. Факти)» (282с.).

30 вересня 2010 р. в міському кінотеатрі та Барському гуманітарно-педагогічному коледжі імені Михайла Грушевського пройшла II Міжнародна науково-практична конференція «Барська земля Поділля: європейська спадщина та перспективи сталого розвитку» (до 470-річчя надання місту Бар Магдебурзького права) за ініціативи: Барської райдержадміністрації, Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Михайла Грушевського, Центру соціокультурного проектування та комунікативних технологій Інституту місцевої демократії (М. Мосунов).

У жовтні 2010 р. з ініціативи Барської районної адміністрації в центрі нашого міста було урочисто відкрито погруддя видатному поетові, етнографу, художнику Т. Шевченку.

Поштові конверти, присвячені 520-чиччю з дня народження Б. Сфорца та 120-річчю магістерської дисертації «Барське старство» М. Грушевського

О. А. Бакалець

Барський районний історичний музей Путівник

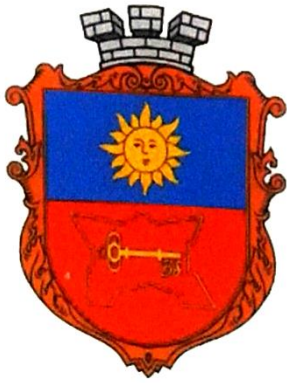
1540 р.

1864 р.

1984 р.

1999 р.

2007 р.

О. А. Бакалець

Барський районний історичний музей Путівник

1540 р.

1864 р.

1984 р.

1999 р.

2007 р.

